

واکاوی سازه های شخصی:

مروری بر مبانی نظری و اجرایی روش شبکه خزانه

حسن دانایی فرد^۱، علی اصغر فانی^۲، لیلا مرتضوی^۳

بیان مساله

انسان برای معنا بخشیدن به جهان پیرامون خود قواعدی خلق می کند و بر اساس آنها رویدادها، موقعیت ها، افراد، روابط و به طور کلی هر پدیده ای که با آن روبرو می شود را مشاهده و ادراک می نماید. چنین قواعدی که مبنای معنابخشی افراد قرار می گیرند. در واقع همان "سازه ها" هستند که شخصاً توسط افراد ساخته می شوند و برای تفسیر و پیش بینی در یک محیط شخصی بکار می روند. بر این اساس، سازه شخصی، به عنوان روش منحصر به فرد شخص برای نگرستن به جهان و تعبیر و تفسیر آن، منجر به خلق واقعیت ذهنی توسط شخص و تبیین عدم وجود نگاه عینی برای درک واقعیت پدیده ها می شود. مجموعه این سازه های شخصی، خزانه مفهومی پیچیده ای فراهم می آورند که متولیان امر تعلیم و تربیت می توانند از یک طرف، نقش فعالی در شکل گیری مناسب سازه های شناختی و محتوای این خزانه به جای رفع یا اصلاح تحریف های شناختی افراد بعد از تشکیل آنها داشته باشند و از طرف دیگر، با استخراج سازه های شخصی افراد به درک کامل تر و عمیق تری نسبت به نوع نگاه و تفسیر آنها از جهان پیرامونشان نائل آیند و از این طریق هدف های تربیتی و روش های تدریس و فرایندهای یادگیری را به درستی تهیه و تنظیم نمایند. برای دستیابی به این اهداف، محققان این حوزه می بایست به جای تحمیل ایده ها و نظرات شخصی خود از طریق پرسشنامه ها که از یک طرف، گویه های آنها صرفاً بازنمای سازه های شخصی طراحانشان هستند و از طرف دیگر، تحلیل آنها از طریق روش های کمی، حمله انتقادهای منتقدین مبنی بر عدم واقعیت نمایی اعداد ارقام را به

^۱-دانشیار گروه مدیریت دانشگاه تربیت مدرس

^۲-استادیار گروه مدیریت دانشگاه تربیت مدرس

^۳-دانشجوی دکتری مدیریت رفتاری دانشگاه تربیت مدرس

همراه می‌آورند، برای کشف و واکاوی سازه‌های منحصر به فرد متعلق به خود افراد تلاش کنند و به این نکته نیز توجه داشته باشند که برخی مصاحبه‌های متداول به رغم فراهم آوردن اطلاعات غنی و واقعی می‌توانند به دلیل ماهیت ذهنی و بیگانگی با روش‌های آماری از نظر میزان توجه پذیری مخاطبین مورد انتقاد قرار بگیرند. بنابراین، بهتر است محققان به دنبال روش پژوهشی ویژه‌ای باشند که بتواند با تلفیق مزایای هر یک از روش‌های کمی و کیفی به واکاوی و استخراج سازه‌های شخصی افراد با زبان و واژه‌های خود آنها و مستقل از مداخله‌های محقق پردازد و نقشه‌ای دقیق از این سیستم معنایی پیچیده ترسیم نماید.

سوالات پژوهش

متولیان امر تعلیم و تربیت چگونه می‌توانند برای سازگاری هدف‌ها و روش‌های تربیتی خود به سازه‌های شخصی مخاطبین که از طریق آن به تعبیر و تفسیر جهان پیرامون خود می‌پردازند دست پیدا کنند؟

چارچوب نظری

روش‌شناسی پژوهش حاضر، بر پایه نظریه سازه شخصی کلی (1955)، بنا نهاده شده است. بنیان این نظریه، بر این اصل استوار است که هر فرد بر اساس علایق، ارزش‌ها، انتظارات و تجربیات شخصی خود فرضیه‌هایی در مورد پدیده‌ها و رویدادهای جهانی که در آن زندگی می‌کند می‌سازد و بر اساس این فرضیه‌ها، رخدادهای جهان را درک، رفتار خود را هدایت و رویدادهای آینده را پیش‌بینی می‌کند. استعاره «انسان دانشمند» که کلی آن را به عنوان موضع فلسفی خود مطرح می‌نماید نیز مبین همین معناست. به این تعبیر که نظریه پرداز صرفاً در انحصار نظریه پردازان و عالمان قرار ندارد و هر فرد عادی از این قابلیت برخوردار است همانند یک عالم، فرضیه‌هایی درباره پدیده‌ها و رویدادهای پیرامون و تجربیات روزمره خود بسازد (سازه‌ها)، سپس با تجربه‌های عینی خود در زندگی واقعی، صحت و سقم این فرضیه‌ها را به‌بوته آزمایش‌گذارد و در نهایت به مانند یک فرضیه علمی در صورت تأیید، آن را ابقا و در غیر اینصورت، رد و یا مورد جرح و تعدیل قرار دهد. بدین ترتیب سازه شخصی، به عنوان هسته اصلی

این نظریه، روش منحصر به فرد شخص برای نگرستن به جهان و تعبیر و تفسیر آن محسوب و منجر به خلق واقعیت ذهنی توسط شخص می‌شود. مجموعه این سازه‌های شخصی، سیستم سازه‌ای هر فرد را تشکیل می‌دهند. خزانه، بر پایه یک مصاحبه ساختار یافته شکل داد. تکنیک شبکه خزانه به عنوان یک روش استقرایی برای دستیابی به ابعاد و ساختار معنا بخشی شخصی افراد عمل می‌کند و این امکان را فراهم می‌آورد که افراد بصورت شفاهی بیان کنند چگونه موضوع مورد مطالعه را تفسیر می‌کنند.

روش‌ها

در میان انواع روش‌های پژوهشی، تکنیک شبکه خزانه به عنوان روش مناسب و مطلوب برای پاسخ به سوال پژوهش حاضر انتخاب شد. از جمله دلایل انتخاب این روش می‌توان به قابلیت آن به عنوان یک روش معتبر و مفید جهت دستیابی به نظریه‌های شخصی افراد، فراهم ساختن امکان دستیابی به ادراکات و نقشه شناختی افراد با حداقل مداخله و سوگیری محقق و فراهم ساختن بستر مناسب برای اینکه افراد بتوانند دیدگاه‌های خود را بوسیله سازه‌های خود و نه سازه‌های محقق، ابراز نمایند و درباره درک دنیا و معنا بخشی آن به زبان خود صحبت کنند اشاره کرد. بعلاوه، این روش با تلفیق روش‌های کمی و کیفی با یکدیگر، امکان بهره‌برداری از مزیت‌های هر یک از این دو رویکرد را فراهم می‌کند.

نتیجه‌گیری، بحث و پیشنهادها

پژوهش در قلمرو علوم انسانی بطور عام و در حوزه تعلیم و تربیت به طور خاص با استفاده از پرسشنامه‌هایی که واژه‌های آن بازنمای سازه‌های شخصی محقق هستند و با استفاده از روش‌های آماری مورد تحلیل‌های کمی قرار می‌گیرند از یک طرف و مصاحبه‌های ساختاریافته متداول که منجر به واکاوی داده‌های عمیق و غنی از مصاحبه‌شونده می‌شوند و توسط رویکردهای کیفی مورد تحلیل قرار می‌گیرند از طرف دیگر، هر یک دارای محدودیت‌هایی هستند که از طرف منتقدان خود مطرح می‌شوند. گرچه هر یک از این دو رویکرد کمی و کیفی در قلمرو پارادایم خود، رضایت طرفدارانشان را جلب می‌کنند اما در یک نگاه کلی همواره این

نقد وجود دارد که پژوهش‌های مبتنی بر رویکرد‌های کمی به دلیل تکیه صرف بر اعداد و ارقام، واقعیت‌نمایی کمتری دارند و پژوهش‌های کیفی به دلیل ماهیت ذهنی و عدم استفاده از روش‌های آماری دقیق، باورپذیری و توجیه‌پذیری کمتری برای مخاطبین خود به همراه می‌آورند. روش تکنیک‌خزانه به عنوان روشی که به کاربرد توأمان هر دو رویکرد می‌پردازد در تلاش است با ایجاد پلی میان روش‌های کمی و کیفی از تلفیق مزایای آنها بهره‌برداری نماید.

نظر به اینکه حوزه تعلیم و تربیت ارتباط مستقیم با انسان و ویژگی‌های انسانی دارد و می‌تواند نقش مهمی در گسترش خزانه‌های شخصی افراد یا جرح و تعدیل آن در زمینه موضوعات مختلف داشته باشد، پیشنهاد می‌شود محققان این حوزه از امکانات این روش در قلمرو تعلیم و تربیت بهره‌برداری کنند. برای مثال، هنگامیکه محققان حوزه تعلیم و تربیت برای سازگاری هدف‌های تربیتی و به تبع آن روش‌های تربیتی خود به دنبال کشف سازه‌های شخصی افراد در ارتباط با یک موضوع خاص می‌باشند شبکه خزانه این امکان را به آنها می‌دهد که دقیقاً مقصود افراد از بکار بردن آن سازه‌ها را دریابند و از کلیشه‌ها و تکرار مکرراتی که توسط برخی روش‌های دیگر صورت می‌گیرد اجتناب ورزند. از طرف دیگر، با توجه به اینکه ابعاد شناختی و رفتاری از ابعاد مهم در فرایند یادگیری هستند به کار بردن روش شبکه خزانه از طریق واکاوی سازه‌های شخصی و درک نوع نگاه افراد به جهان پیرامونشان، اطلاعات غنی و دقیقی از جنبه‌های شناختی آنها در اختیار محقق قرار می‌دهد و وی را در درک هر چه بهتر جنبه‌های شناختی و به تبع آن تسهیل فرایند یادگیری در سطوح مختلف یاری می‌رساند.

واژگان کلیدی: نظریه سازه شخصی، شبکه خزانه، عناصر، سازه‌ها.

منابع

- 1- Burnard P., Morrison P., (1989). What is an interpersonally skilled person?: A repertory grid account of professional nurse`s views. Nurse Education Today.No9.
- 2- Caldwell, N., Coshall, J., (2002). Measuring brand association for museums and galleries using repertory grid technique. Management Decision, Vol. 40, No. 4, PP. 383-392
- 3- Crotty M., (1998). The foundations of social research: Meaning and perspective in the research process. SAGE, London.
- 4- Crudge, S. E., Jahnsen, F. C., (2007).Using the repertory grid and laddering technique to determine the user`s evaluative model of search engines. Journal of Documentation, Vol. 63, No. 2, pp. 259-280
- 5- Easterby S.M, Thorpe R., & Holman D., (1996). Using repertory grids in management. Journal of European industrial training, Vol.20, No.3.
- 6- repertory grid technique. John Wiley & Sons, second edition.